

Jean Baptiste Tavernier, *Tavernier Seyahatnamesi*, Hazırlayan: Ali Berktaş, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınları, İstanbul, 2010, 343 s.

XVII. yüzyılda hem siyasi olaylarda hem de diplomatik ilişkiler vasıtasıyla ve de ticaret aracılığıyla doğuya yapılan yolculukların artış gösterdiği bir dönemdir. Chardin. Tournefort ,Thevenot bu yüzyılda doğuya seyahat eden en önemli seyyahlardandır. Fransız seyyahı Jean Batiste Tavernier (1605-1689) şark ülkelerine yaptığı seyahatlerde gördüklerini yazarak eseri “*Le Six Voyages de J B Tavernier en Turquie en Perse et aïx Indes* “ de anlatmış bu eser, Paris 1677,1681-2,1810,1876, 1977 den itibaren birkaç defa basılmıştır.

Tavernier, Doğuya, İran’a ve Hindistan’a altı kere seyahat etmiş mücevher ticareti ile meşgul olmuştur. (Berna Moran, *Türklerle ilgili İngilizce Yayınlar Bibliyografyası*, İstanbul,1964, s.100).Tavernier Anvers’ten gelip Paris’e yerleşmiş olan bir harita satıcısının oğlu olarak bu şehirde doğmuş; babasının dükkânında konuşulanlar onun ruhunda dünyayı gezme arzusu uyandırmış, on beş yaşlarında iken baba ocağını terk ederek önce Avrupa’yı bir vatan olarak bir uçtan bir uca dolaşmıştır. Bu arada dört buçuk yıl kadar Macar Kral naibi hizmetinde görev yapmıştır.

Seyyah Ratisban’da iken Cardinal Joseph de Tramblay’dan Filistin’i ziyaret daveti almış bu daveti kabul ederek Viyana, Budin, Belgrat, Sofya, Filibe Edirne yolu ile İstanbul’a gelmiştir. Fakat refakatinde bulunduğu kişinin Kudüs yolculuğuna katılmayarak, İran’a gitmek üzere oluşu nedeniyle, İstanbul’da on bir ay müsait bir kervanın gelişini beklemesiyle kalmıştır. Bu dönemde İstanbul’u gezmiş, Topkapı Sarayı hakkında biri İtalyan diğeri ise Fransız olan iki saray görevlisinden edinmiş olduğu bilgilerle“ *La Nouvelle Relation du Serail*”, Paris 1675) adlı eseri yazmıştır. (*Topkapı Sarayında Yaşam*, Çev: Perran Üstündağ, İstanbul,1984). Tavernier’in seyahatnamesi Türkçeye yine belirli kısımlarıyla ilk kez 1980’de çevrilmişti. Tavernier, *XVII.Asır ortalarında Türkiye Üzerinden İran’a Seyahat*, çev, Ertuğrul Gültekin, Tercüman yay., İstanbul,1980.)

Tavernier’in 1632 ‘de yaptığı ilk seyahatinde Bolu, Amasya Erzurum, Erivan yolunu takip ederek İran’da yün kumaş mücevherat ticaretiyle büyük servet kazandığı bir ara Fransa’ya döndüğü bilinir. 1638’de yaptığı ikinci seyahatinde Marsilya’dan deniz yolu ile İskenderun’a gelmiş, daha sonra Antakya, Halep üzerinden çöl yolunu tutup Fırat nehrini takiben Necef ve Basra’ya ulaşmış; Şiraz, İsfahan’a varmış 1642’de yurduna gelmiştir.

1644'te ise Livarno'dan (İtalya) gemi ile İskenderun'a gelip Halep, Birecik, Urfa, Mardin, Nusaybin, Musul, Hanedan yolu ile İsfahan'a varmıştır (1652-1656). Paris'ten Marsilya yolu vasıtasıyla Malta, Kıbrıs, Halep ve Musul oradan da Bağdat'tan Hürmüz boğazına varan bir güzergâh izleyerek seyahatini tamamlar. (1657-62;1663-68)'de beşinci ve altıncı kez Doğu'ya seyahat eder. Bu dördüncü gezisi sırasında 1652'de Hindistan yakınındaki elmas ticareti ile ünlü Galkanda Krallığını ziyaret etmiş, 1668'de servet sahibi olarak Fransa'ya dönmüştür. Altıncı seyahati Livorno'dan başlar, İzmir'e gelir; Torosları aşarak Erivan yolu ile İsfahan'a gelir. Bu son gezisinde İran sarayına kabul edilir. 1685'te Fransa'yı terk eden Tavernier, Brenderburg prensinin Hint şirketini işletmesi teklifini kabul eder. Yolculuk esnasında vefat eder. (Tavernier, 1980, s.7-8)

Montesquieu, *İran'dan Mektuplar* adlı eserini doğuya hiç gitmediği halde bu yazarı okuduktan sonra kaleme alır. Yazarın doğuda uğradığı belli başlı şehir adlarını alarak, bu şehirler hakkında bilgilerle eserini oluşturur. (Montesquieu, *Lettre Persanes, Le Temple De Gnide*, Paris, 1938)

Aynı yüzyıllarda doğuya gelen her seyyahta olduğu gibi Fransız seyyah önce doğuyu gidilmesi gereken gizemli bir yer olarak görmekte daha sonra ise; Müslümanların Hıristiyanlara yapmış oldukları tahakkümden dem vurmakta, Müslümanlardan barbar diye söz etmekten geri kalmamaktadır (s.114-121). Eserde yazar İran, Irak Suriye, Doğu Anadolu üzerinde bulunan çeşitli önemli merkezler Erzurum, Bolu, Amasya, İznik, İsfahan, Erivan Urfa, Tebriz, Halep hakkında da kısa hatlarıyla bilgiler verir.

Seyyahımızın Osmanlı İmparatorluğuna geldiği sırada tahta IV. Murat (1623-1640) bulunmaktaydı. Bu dönemde yapılan İran seferlerinden ve Bağdat'ın fethinden de bahsedilir (s.58-77). İstanbul'un merkez olarak önemini vurgulayan yazar, en az burası kadar önemli bir yer olan Bursa'dan da yol güzergâhlarının başlangıcı diye bahseder. Sokullu Mehmet Paşa (1656-1661) döneminde hayata geçirilmesi gereken Güney Marmara Gölleri Projesini de anlatan seyyah, bu projeyle İznik Gölünden elde edilen kerestelerin İstanbul' a kolay taşınacağını yazar (s.47-48).

16. ve 17. yüzyılda İzmir'de hem ticaret hem de nüfus artmaktadır. (Mübahat Kütükoğlu, *XV. ve XVI. Asırda İzmir kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, İzmir 2002, s.30-37) Tavernier İzmir'in ticari durumunda bahsederek burası için:

“Kent çok kalabalık ve asla doksan binin altına düşmüyor. Kente üç aşağı beş yukarı altmı bin Türk sekiz bin Rum, sekiz bin Ermeni ve altı yedi bin Yahudi yaşıyor. Hepsinde ticaretle uğraşan Avrupalı Hıristiyanların sayısı çok az. Türklerin İzmir'de on beş camisi var. Yahudilerin yedi sinagogu, Ermenilerin bir tek kilisesi bulunuyor. Türkler Rumlar Ermeniler ve Yahudiler tepede yaşıyorlar; aşağıda deniz kıyısı boyunca uzanan

Kitap Tanıtımı

kesimde Fransız, İngiliz Hollandalı ve İtalyan Avrupalı Hıristiyanlar oturuyor. “(...) (s.113) diye kaydeder. İzmir örneğindeki gibi şehirler tasvirlerle anlatılır.

Kitapta Avrupa’dan doğuya giden yollar hakkında da bilgiler veren yazar, Viyana ve Paris, İstanbul yolu ile İstanbul’ a gelinmesinin ardından; Ege Adaları veya İskenderun yolu ile İran’a varılacağı ve denizlerdeki korsanlık faaliyetlerinden dolayı deniz yoluna olan güvensizliğin sürdüğünü vurgular. Halep, coğrafi keşiflerle meydana gelen yolların değişmesi ve Akdeniz ticaretinin önemini yitirmesine bağlı olarak değişimden etkilenmekle beraber, 15.ve 16. yüzyılda da Suriye’nin ipek üretim merkezi olarak hala önemini korumaktadır (s.127) (Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2000, s.266–267)

Seyahatnamede 16. yüzyılın Ortadoğu’ya egemen güç olan Safevi devletinin yıkılmasından sonra kurulan şahlık yönetiminin idaresinde bulunan Erdebil, Tebriz gibi şehirlerin panoramasından ve burada yaşayan Ermeni, Rum ve Hıristiyan milletlerin hayatından kesitler sunulur(s.192).

Eserde kültürel ve ekonomik hayat dair bilgiler de vardır. Anadolu’daki ticaret için önemli olan ve bir çeşit otel görevini gören kervansaraylardan ve bu mekânların ticarete oynadığı önemden; temel ulaşım aracı olan develerden, bu hayvanların dayanıklılığından ve ekonomi ile bağlantılı olarak İran paralarından da bahsedilir (s.142).

Ortadoğu’nun bugünkü halini –siyasi otoritesizlik, geri kalmış düzen ve isyanlar-göz önüne aldığımızda; Ortadoğu coğrafyasını meydana getiren kentlerde gezen ve buradaki ticaretinin de işleyişini gözleyen seyyah, o zamandaki kentlerdeki insanların refahından ve özgür ortamından bahsederek bize bugünü düne kıyaslama imkanı yaratmaktadır (s.178–240).

Kitap, yazdığı çalışmalarla bilme birçok eser kazandıran Tarihçi Stefanos Yerasimos’un (1942–2005) editörlüğünde hazırlanmış ve onun vefatıyla anısına ithaf olunmuştur. Bu kitabı yayınlayan Kitap Yayınlarına bunca yıl geçmesinin ardından önemli bir çalışmaya imza atmıştır. (Erhan Afyoncu, *Türkçe’ye Asırlar Önce Çevrilmesi Gereken Kitap, Nihayet Çıkabildi*, Hürriyet Gazetesi, 6 Aralık 2006) Çevirmen Teoman Tunçdoğan’a da bu eseri titizlikle dilimize kazandırdığı için teşekkürü borç biliyoruz.

Arzu BAYKARA TAŞKAYA *

* Dr.Okutman, Dumlupınar Üniversitesi, Domaniç Meslek Yüksekokulu, TC. İnkılâp Tarihi, Domaniç, Kütahya.